

Redengevende beschrijving – Schoonhoven: De Nes tussen 13 en 19
Monumentnummer: 23/34

FEITELIJKE GEGEVENS

Adres	Nes tussen 13 en 19, Schoonhoven
Kadastraal nummer	Schoonhoven B 487
Naam object	Joodse Begraafplaats
Complexonderdelen	N.v.t.
Oorspronkelijke functie	Begraafplaats
Opdrachtgever	Joodse gemeenschap van Schoonhoven
Architect/aannemer	N.v.t.
Datering / Bouwjaar	1784 – 1942

Joodse gemeenschap Schoonhoven

Schoonhoven kende in de 18e eeuw een tolerant vestigingsbeleid ten aanzien van de verschillende geloofsgemeenschappen. Als gevolg hiervan vestigde zich in Schoonhoven ook een Joodse gemeenschap. De statuten van deze gemeenschap dateren van 1789, maar al voor die tijd werden er synagogediensten gehouden. Deze vonden in de 18e eeuw (vanaf 1767) plaats in een woning aan de Den Es (de Nes). De onderhavige begraafplaats lag naast deze woning en werd in 1784 in gebruik genomen. Aan het begin van de 19e eeuw (1817) verplaatste de synagogediensten naar de Kerkstraat 3. Zes jaar later verhuisde de gemeenschap naar het 17e-eeuwse huis Brandenburg. Pas in 1838 werd de synagoge met leslokalen ingewijd.

Hoewel er al voor de Tweede Wereldoorlog bijna geen Joodse gemeenschap in Schoonhoven was, werd deze na de Tweede Wereldoorlog geheel opgeheven en samengevoegd met Rotterdam. De laatste leden van de Joodse gemeenschap werden tijdens de Tweede Wereldoorlog opgepakt en deporteerde. In maart 1990 werd een plaquette onthuld in de muur van de joodse begraafplaats ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de terreur tijdens de bezetting.

De begraafplaats vormt een herinnering aan de verschillende geloofsgemeenschappen, de Joodse in het bijzonder, binnen de kern Schoonhoven.

Ruimtelijke opbouw Schoonhoven en bolwerken

In 1300 werd de vergunning verleend voor het omvesten van de stad. Schoonhoven groeide in het zuiden richting de Lek en aan de oostzijde van de Zevender. Rond het midden van de 14e eeuw werd een sluis aangelegd in de dam aan de Haven. Tot de tijd hadden de kades van de Haven en de Dam dienst gedaan als waterkering. Deze dam vormde een verzwakking van de waterkering, maar mogelijk een verbetering van het scheepverkeer en de handel binnen Schoonhoven. Tot 1572 werd de stad in westelijke richting uitgebreid. De Havenstraat vormde het achterom van de Koestraat met kleine bedrijvigheid, waarbij de Havensloot onderdeel uitmaakte van de infrastructuur voor vrachtverkeer over water. Niet lang daarna aan het einde van 16e of begin van de 17e eeuw werd ook de Scheepsmakerhaven (destijds Nieuwe Haven genaamd) binnen de stad getrokken. De aanleiding hiervoor was de aanleg van een aarden wal en nieuwe gracht als herstel van de in 1575 door de Spanjaarden verwoeste zuidelijke vesting. De jaren daarna, tussen 1585 – 1590 werden het Oranjabolwerk, het Blockbolwerk en het Kruittorenbolwerk en de daartussen liggende wallen aangelegd. Ook de zuidelijke wallen werden in deze periode aangelegd. De daaropvolgende verbeteringen van de noordelijke en westelijke stadswallen en bolwerken in de 17e en 18e eeuw, vergrootte het grondgebied binnen die omwalling. Dit had echter niet direct gevolgen voor de binnen de omwalling gelegen stedelijke groei. Het duurde nog tot in de 19e eeuw voor de open stukken binnen de stad aan de zijde van de Oude Singel bebouwd zouden worden. Opvallend binnen de gehele

ontwikkeling van het stratenpatroon is dat deze strak de verkavelingsrichtingen blijft volgen van de Middeleeuwse ontginningen. Daardoor is binnen de oude stadsomwalling en bolwerken nog steeds het middeleeuwse landschap afleesbaar.

Ruimtelijke opbouw perceel

De begraafplaats bestaat uit een ommuurde open ruimte tussen De Nes en Wal. Zoals kenmerkend is voor Joodse begraafplaatsen lag de begraafplaats daarmee aan de rand van de stadskern, omdat lijken als onrein werden gezien (alhoewel de begraafplaats zelf wel gewijd was). Er is geen ontworpen inrichting aanwezig. De resterende grafstenen staan in het gras. De rijen met grafstenen zijn verdeeld in twee vakken. In het ene vak lopen de rijen van oost naar west en in het andere vak lopen de rijen van noord naar zuid. De eenvoudige opzet van de ommuurde begraafplaats is kenmerkend voor Joodse begraafplaatsen in den lande.

ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE

Joodse begraafplaatsen

Kenmerkend voor Joodse begraafplaatsen is dat er volgens de Joodse tradities geen graven geruimd mogen worden en dat er dus vaak hele oude graven te vinden zijn. Er zijn twee typen Joodse begraafplaatsen: Sefardische, met voornamelijk liggende grafstenen, en Askenazische, met voornamelijk rechtopstaande grafstenen.

De begraafplaats is architectuurhistorisch waardevol als voorbeeld van een van oorsprong 18e-eeuwse Joodse begraafplaats met bijbehorende typische kenmerken, zoals een eenvoudig omsloten grafveld met eenvoudig vormgegeven zerken, die rechtop staan, wat een kenmerk is van begraafplaatsen van Askenazische Joden. De Hebreeuwse teksten en graftekens zijn waardevol als culturele en kunstzinnige expressie van een historische etnische minderheid in ons land, wiens aanwezigheid door de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog is gedecimeerd. Het materiaalgebruik en de vormgeving van de grafstenen (met eenvoudige vormen en zwart geverfde letters en versieringen in opliggend reliëf) is typerend voor historische grafstenen. De met penanten gelede bakstenen ommuring is kenmerkend voor historische Joodse begraafplaatsen.

BESCHRIJVING

De begraafplaats is ingericht als een ommuurd grasveld. Aan De Nes is de begraafplaats begrensd door een gemetselde bakstenen muur, die waarschijnlijk dateert uit het eind van de 18e of het begin van de 19e eeuw. De muur wordt geleed door diverse penanten. In de muur is een ijzeren hekwerk geplaatst met een Davidsster en pijlpunten. De ster en pijlpunten zijn goud geschilderd.

Aan deze zijde van de begraafplaats staan in de begraafplaats vier hoog opgaande lindebomen. De gemetselde bakstenen muur loopt verder door langs de noordzijde van de begraafplaats. Aan de oostzijde wordt de begraafplaats begrensd door de hoger gelegen Wal en een recent ijzeren hekwerk. Aan de westzijde is de begrenzing opgebouwd uit de gevel van een woonhuis, een betonnen erfafscheiding en een restant van de gemetselde bakstenen muur.

De sobere, hardstenen grafstenen hebben eenvoudige vormen, eventueel met eenvoudige versiering aan de bovenkant, en zijn voorzien van Hebreeuwse en Nederlandse teksten. De letters steken uit (opliggend reliëf) en zijn zwart geverfd, wat typerend is voor historische grafstenen (tegenwoordig worden letters vaak juist verdiept aangebracht, oftewel in diepliggend reliëf). Eén grafmonument is voorzien van een 19e-eeuws gietijzeren hekwerk, dat zwart is geverfd.

De Joodse begraafplaats aan De Nes tussen 13 en 19 te Schoonhoven is van:

Cultuurhistorische waarde:

- Als herinnering aan de ontwikkeling van de verschillende geloofsgemeenschappen binnen de kern Schoonhoven en de Joodse in het bijzonder.

Stedenbouwkundige / landschappelijke waarde:

- Vanwege de voor de Joodse begraafplaatsen in Nederland kenmerkende eenvoudige opzet.

Architectuurhistorische waarde:

- Als voorbeeld van een van oorsprong 18e-eeuwse Joodse begraafplaats met bijbehorende typische kenmerken, zoals een eenvoudig omsloten grafveld met eenvoudig vormgegeven zerken, die rechtop staan (kenmerkend voor begraafplaatsen van Asjkenazische Joden) en een met penanten gelede bakstenen ommuring.
- Vanwege de Hebreeuwse teksten en graftekens als culturele en kunstzinnige expressie van een historische etnische minderheid in ons land.
- Vanwege de tijdsgebonden materialisering en vormgeving van de grafstenen (met eenvoudige vormen en zwart geverfde letters en versieringen in opliggend reliëf).

Waarde vanwege de Gaafheid:

- Van de grafstenen inclusief de detaillering (teksten en versieringen in zwartgeverfd, opliggend reliëf).
- Van de ommuring.
- Van de ijzeren hekwerken.

Zeldzaamheidswaarde:

- Binnen de gemeente Krimpenerwaard als één, naast die van Lekkerkerk, van de twee Joodse begraafplaatsen binnen de gemeente.

De begraafplaats aan De Nes tussen 13 en 19 draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

1. De herinnering aan de ontwikkeling van geloofsgemeenschappen

binnen de gemeente Krimpenerwaard.

BESCHERMING

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:

- De structuur van de begraafplaats.
- De grafstenen.
- De ommuring en de hekwerken.

BRONNEN

- Baardman, C. (1963), *Schoonhoven, oude veste aan de Lek. Trots op zijn verleden, bouwt aan zijn toekomst*, Den Haag
- Berkum, van H, (1761), *Beschrijving der stad Schoonhoven*.
- Cremers, E., Kaaij, F., Steenbergen, C.M. (1981), *Bolwerken als stadsparken. Stadswandelingen in de 19^e en 20^e eeuw*, Delft
- Höfkens, M., Ingen, M. Van, e.a. (1991), *Jongere bouwkunst en stedenbouw 1800 – 1945 Schoonhoven. Monumenten inventarisatie project (MIP)*, Zeist
- Holten, C. Van (1971), *Schoonhoven in oude ansichten dl. 1*, Zaltbommel
- Groningen, C.L. van (1996), *De Krimpenerwaard*, Zeist RCE.
- Gemeente Schoonhoven (1986), *De monumenten van Schoonhoven. Overzicht van historisch waardevolle gebouwen en de rijksmonumenten met 412 foto's*, Schoonhoven
- Muilwijk, P (1971), *Schoonhoven in oude ansichten, dl. 2*, Zaltbommel
- Slingerland, J. Red. (2004), *Mensen in een waard vol wind en water: de geschiedenis van de waterhuishouding in de Krimpenerwaard*.
- SOAB adviseurs voor Woning en leefomgeving (1995), *Monumentenregistratie Schoonhoven dl. I t/m IV*.
- Visser, J.C. (1964), *Schoonhoven: De ruimtelijke ontwikkeling van een kleine stad in het rivierengebied gedurende de Middeleeuwen*, Delft
- Visser, J. C.; Elsing, Th. M.; Hendriks, e.a. (1990). *Historische stedenatlas van Nederland, aflevering 5*, Delft:
- Voet, H. A. (1979), *Verkenningen vanuit Schoonhoven in het begin van onze eeuw. Een ansichtkaartenserie van de Krimpener-, Alblasser- en Lopikerwaard en enige omliggende dorpen*. Capelle aan den IJssel.
- Wit, B. de (2001), *Schoonhoven in bedrijf*, Alphen aan de Rijn.
- googlemaps.nl
- topotijdreis.nl
- Bagviewer.nl
- Streekarchief Midden-Holland ((bouw)archieven Schoonhoven en foto's)
- jck.nl/nl/page/schoonhoven
- bruinstroopnatuursteen.nl/hoe-kan-je-letters-inkleuren-op-een-grafsteen
- nl.wikipedia.org/wiki/Joodse_begraafplaats